

DEZVOLTARE ȘI SĂRĂCIE ÎN SATELE ROMÂNIEI

DUMITRU SANDU
Universitatea București

PROVOCAREA DIVERSITĂȚII

Satele unei țări, cele ale României în cazul de față, sunt diverse. Afirmatia este banală dar are meritul de a obliga imediat la formularea unor întrebări de mare relevanță: din ce punct de vedere sunt diverse? Diversitatea lor este numai „orizontală”, calitativă sau și „verticală”, cantitativă? Poate fi măsurată sărăcia sau dezvoltarea unui sat? Ce este un sat sărac, o simplă sumă de gospodării cu nivel redus al veniturilor sau al cheltuielilor? Ce anume explică diferențele de nivel de dezvoltare între satele României? Aceasta este familia de întrebări spre al căror răspuns tinde prezentul studiu¹.

Răspunsul de principiu poate fi dat prin folosirea atlasului social ca perspectivă de abordare. Este o perspectivă cu puternice rădăcini în sociologia românească, pe linia Gusti² – Golopenția³ – Stahl⁴ iar, în demografie, în continuitatea direcției Golopenția – Trebici⁵. Dacă vom considera atlasul social nu ca simplă colecție de hărți ci ca mod de

abordare, atunci vom spune că specificitatea sa rezidă în descrierea vieții sociale sub aspect teritorial, pe coordonate durabile, esențiale și de mare vizibilitate⁶. În proiectul de realizare a unui atlas social, elaborarea unei măsuri sintetice pentru estimarea gradului de dezvoltare a satului este o componentă esențială. Construirea unui indice sintetic al dezvoltării satului este deosebit de dificilă deoarece avem de-a face cu raportarea la o unitate socială cu multiple niveluri, componente și fațete, un adevărat univers de viață socială. Pe de altă parte, în lipsa unor măsuri sintetice de acest tip, universul rural rămâne greu de cuprins în ansamblul său. Acțiunile de dezvoltare rurală sau de combatere a sărăciei au nevoie de ținte precis stabilite, cu localizare geografică și socială clară. Pentru toate aceste un indice al sărăciei sau al dezvoltării satului se anunță a fi un instrument de utilitate deosebită. Realizarea sa reprezintă un obiectiv major al studiului nostru. Dar, înainte de a trece efectiv la proiectarea sa, este necesar să revedem câteva dintre fațetele

¹ Materialul este o dezvoltare a unui capitol pe care l-am elaborat în raportul de cercetare Dumitru Sandu (coord.), Manuela Stănculescu, Ionica Berevoescu, Claudiu Tufiş (aprilie 2000). *The villages of Romania: development, poverty and social capital. Updating targeting for Romanian Social Development Fund*, București: World Bank. Responsabil din partea Băncii Mondiale pentru proiect a fost dr. Ana Maria Sandi căreia îi aduc mulțumirile mele pentru sprijinul dat în realizarea cercetării. Obținerea datelor CNS necesare pentru analiză, prelucrarea lor precum și actuala formă de redactare au beneficiat de finanțare prin grantul de cercetare CNCSU *Dezvoltarea regională în România – rolul capitalului social și uman*, etapa 2000. Competența și cooperarea profesională a colegilor de la CNS – domnii Radu Halus și Ștefan Trică și doamna Aura Zamfirescu – mi-au fost, de asemenea, de neprețuit folos în realizarea studiului.

² Gusti, D. (1968). *Opere*, I, Studiu introductiv de conf.univ.dr. Ovidiu Bădina, Texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu. București: Editura Academiei, p.334.

³ Golopenția, Anton. (2000). *Opere complete. Vol. II. Statistică, demografie și geopolitică*. București: Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, ediție alcătuită și adnotată de prof.dr. Sanda Golopenția.

⁴ Stahl, Henri. (1975). *Teoria și practica investigațiilor sociale, vol. 2*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

⁵ Trebici, Vladimir și Hristache, Ilie. (1986). *Demografia teritorială a României*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

⁶ Prin conținut și mod de abordare, materialul este o reluare, la mare interval de timp, a proiectului pe care l-am prezentat în 1993 în Sandu, Dumitru (1993). *Atlasul social al României: obiective, metode și tipuri de rezultate (I)*, *Sociologie Românească*, 1.

pe care le are provocarea intelectuală a înțelegerii diversității satului românesc.

Sărăcia/dezvoltarea satului este un caz special de sărăcie/dezvoltare comunitară, înțelesă ca probabilitate mare de consum scăzut/ridicat într-un grup de persoane cu identitate teritorială. Un sat este considerat ca fiind sărac/dezvoltat dacă sunt de ajuns de multe semne că populația sa este probabil să aibă consum alimentar și nealimentar scăzut/ridicat. „Scăzut” sau „de nivel ridicat” trebuie definit numai în termeni relativi, considerând amplitudinea variației într-un context dat al unei țări sau al unei regiuni. Problema este cum să măsurăm această probabilitate de consum. Eșantioanele obișnuite ale sondajelor de standard de viață nu pot să dea un răspuns la întrebare din moment ce sunt concepute pentru a fi reprezentative la nivel național sau, cel mult, la nivel regional. Satele sunt unități socio-teritoriale de o mare diversitate. Ele nu sunt unități administrative

ci simple sub-unități socioteritoriale ale comunelor sau orașelor, deosebit de vii, în continuă mișcare demografică și socială. Identitatea lor se construiește perpetuu. Informațiile oficiale rămân frecvent în urma realității dinamice care se cheamă sat.

Dintre cele aproximativ 13 mii de sate existente în România în 1992, în momentul ultimului recensământ, un număr de 12682 au fost înregistrate la nivelul a 2688⁷ comune. Restul de aproximativ 300 de sate au fost localizate în orașe.

Numărul și populația satelor se schimbă datorită schimbării definițiilor administrative – anumite comune devin orașe, anumite sate sunt incluse în orașe – sau datorită mișcării demografice a populației – mișcare naturală sau migratorie⁸. Fragilitatea unor sate este ușor de înțeles dacă se menționează că aproximativ două sute dintre satele din România au mai puțin de 20 de persoane (Tabelul 1), echivalentul a 5-6 gospodării medii. Ele mai

Tabelul 1. Populația rurală în funcție de mărimea satului la recensământul din 1992

Mărimea satului (număr de locuitori)	Populație		Număr mediu de locuitori	Număr de sate
	Număr	%		
Sub 20	2069	0	11.2	185
21 - 100	64518	0.6	60	1075
101 - 500	1420557	13.7	284.4	4995
501 - 1000	2255187	21.8	711	3172
1001 -2000	2973959	28.7	1379.4	2156
2001 -3000	1489010	14.4	2413.3	617
3001și peste	2157949	20.8	4477.1	482
Total	10363249	100	817.2	12682

Notă. Calcule în funcție de „populația în gospodării”, folosind datele Comisiei Naționale de Statistică referitoare la recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Cifrele sunt ușor diferite dacă se lucrează cu populația stabilă.

⁷ Între timp numărul comunelor s-a redus la 2686.

⁸ Teiuș, de exemplu, este un mic oraș din județul Alba având 7363 locuitori în 1998. În 1992 statutul său a fost acela al unei comune compuse din 5 sate. O schimbare administrativă similară a fost înregistrată pentru Făget, un nou oraș în județul Timiș. Goranu, Lespezi, Fetenii și Săliștea sunt patru sate care în 1992 au fost înregistrate ca unități rurale, componente ale comunei Goranu, și au fost redefinite mai târziu drept componente ale orașului Rm. Vâlcea. O redefinire similară a fost adoptată pentru satele comunei Cernele – Cernele, Cernele de Sus, Izvoru Rece și Rovine – care fac acum parte din orașul Craiova.

Tabelul 3. Un profil social al satelor după localizarea munte-câmpie

	Zone montane	Zone de munte-deal	Zone de deal - câmpie	Zone de câmpie	Total
Mărimea medie a satului (populație în gospodării)	611	634.2	720.3	1215.9	818.7
Număr mediu de sate pe comună *	5.66	5.45	5.25	3.62	4.75
Distanța medie de la satul central al comunei până la cel mai apropiat oraș cu mai mult de 30000 de locuitori (km)	43.83	33.38	31.33	30.83	33.62
Procentaj mediu al persoanelor de 60 de ani și peste pe sat	24.6	27.4	26.8	26.3	26.4
Rata medie de participare pe sat	223	225.6	195.2	220.6	214.8
LOCUIRE: procentul mediu pe sat de locuințe:					
cu pereți din [chirpici] pământ	12.6	13.1	52.7	63.3	38.7
racordate la rețeaua electrică	82.5	89.5	87.1	93.3	88.5
cu apă curentă	11.4	11.2	5.4	5.2	7.9
neocupate	12.2	13.6	10.4	8.1	10.8

Sursa de date: CNS, Recensământ 1992.

Pentru definițiile tipului de sat în funcție de localizarea geografică vezi Anexa cu lista variabilelor folosite pentru analiză. Calcule pe baza satelor din comunele din 1992.

* Cel mai mare număr de sate pe comună, în jur de nouă, se înregistrează în județul Alba și cel mai mic în Ialomița și Tulcea (în jur de trei). Comunele cu cel mai mare număr de sate sunt Cornereva din Caraș – Severin cu 40 de sate și Vidra din Alba cu 39 de sate.

apar ca sate datorită unei conștiințe social-istorice că au fost cândva sate cu un număr semnificativ de locuitori.

Prima mare provocare în înțelegerea diversității satelor o reprezintă mărimea lor sub aspect demografic. Mărimea satului este o cifră relevantă din punct de vedere sociologic și economic. Variația de mărime este, de asemenea, variație în capitalul uman: cu cât un sat este mai mare cu atât stocul de educație și procentul de populație cu calificare profesională tind să aibă valori mai ridicate (Tabelul 2). Rata de participare – măsurată ca număr de salariați la 1000 – a fost de aproximativ trei ori mai mare în satele mari decât în

satele mici în 1992. În prezent România, în termeni de sate, a fi mic, cu număr redus de locuitori, înseamnă în mare măsură a fi sărac.

O a doua mare provocare în măsurarea dezvoltării satului este legată de variația mare a situațiilor în funcție de așezarea geografică a satului (Tabelul 3). Satele de câmpie au cea mai mare dimensiune. Ele sunt de aproximativ două ori mai mari decât cele de munte. Cu cât proporția de pământ arabil, în totalul de pământ agricol al zonei este mai mare, cu atât mărimea probabilă a satului este mai mare. Satele de câmpie nu au numai avantajul mărimii. Ele sunt de, asemenea caracterizate de o mai mare accesibilitate la oraș⁹ întrucât dis-

⁹ Măsurătorile referitoare la distanța de la sat până la cel mai apropiat oraș au fost realizate de către un grup de geografi sub coordonarea prof.univ.dr. Ion Ianoș în cadrul proiectului CNCSU „Dezvoltarea regională în România – rolul capitalului social și uman”.

tanța medie până la cel mai apropiat oraș este mai mică decât în cazul satelor de munte. Populația satelor de câmpie este mai concentrată decât cea a satelor de munte și de deal. Estimarea este bazată nu numai pe mărimea populației dar și prin considerarea numărului mediu de sate pe comună. O comună de munte este formată din aproximativ 6 sate cu aproximativ 600 de locuitori fiecare, în timp ce o comună de câmpie include aproximativ 4 sate cu vreo 1200 de locuitori. O mai mare concentrare este o condiție favorabilă pentru o dezvoltare mai bună a infrastructurii comunității. Rețelele de electricitate și apă curentă pot fi dezvoltate la prețuri mai scăzute la câmpie, decât în regiunile de deal și munte.

În al treilea rând, stocul de locuințe al satelor în funcție de așezarea geografică este de asemenea înalt diferențiat. Conectarea la rețeaua de electricitate este ceva mai mare la câmpie decât în regiunile de deal și munte. În

schimb, aprovizionarea cu apă curentă cu ajutorul instalațiilor publice și private este mai răspândită în regiunile de munte și deal decât în regiunile de câmpie pentru comunitățile rurale.

O foarte importantă diferență între tipurile de sate în funcție de așezarea lor geografică este dată de calitatea locuințelor. Recensământul din 1992 a înregistrat patru tipuri de pereți exteriori pentru locuințe: a) beton armat (1,3% din totalul de locuințe rurale), b) cărămidă sau piatră (38,4%), c) lemn (15,8%) d) paianță, chirpici sau material similar (43%)¹⁰. Fiecare dintre tipurile de case, în funcție de tipul de material de construcție, au o anumită localizare. Clădirile din chirpici care au în general calitate slabă, sunt localizate în special în sate cu un capital uman redus din regiunile de câmpie, în județe slab dezvoltate din Moldova, Banat și Crișana-Maramureș. O creștere a procentului de case

Tabelul 4. Măsurarea dezvoltării/sărăciei satului în funcție de cinci tipuri de capital comunitar*

	Tipuri de capital comunitar								
	CAPITAL UMAN		CAPITAL ECONOMIC		CAPITAL VITAL		CAPITAL SIMBOLIC		CAPITAL REGIONAL
Măsuri ale capitalului comunitar	Indicele de capital uman UMANVIL		Calitatea clădirilor de locuit QBUILDING		Potențialul demografic DEMPOT		Rata generală de fertilitate GFR		Izolarea satului ISOLATION Factor de actualizare folosind date la nivel de comună
Metode de agregare	Aditive: valori standardizate ale indicilor sunt adunate într-un indice sintetic, permițând efecte de compensare				Structural : indici combinați pentru a menține profilul sau structura de dezvoltare pentru fiecare sat (agregare de tip cluster)				

* La momentul actual de elaborare metodologică, capitalul social nu poate fi măsurat dintr-un punct de vedere cantitativ la nivel de sat.

¹⁰ Restul până la 100% sunt locuințe din material neidentificat.

cu ziduri din chirpici sau paianță este favorizată de localizările izolate, departe de drumuri modernizate (Tabelul A.2)

SATUL CA STRUCTURĂ DE CAPITAL COMUNITAR

În România, informația de cea mai bună calitate necesară pentru a analiza dezvoltarea rurală sau sărăcia la nivel de sat, este furnizată de recensământul din 1992. În mod paradoxal, informația nu a fost utilizată până în acest moment pentru o clasificare cuprinzătoare a satelor. Motivele pentru care informația referitoare la capitalul comunitar al satelor nu a fost încă folosită nici de către analiști, nici de către practicieni nu sunt atât de importante. Ceea ce contează este faptul că, din nou în mod paradoxal, o asemenea informație poate fi foarte folositoare în ciuda naturii sale depășite. Este depășită? Cum să o folosim? Să începem cu un simplu model exploratoriu sau cu unul teoretic? Este posibilă aducerea, în vreun fel, la zi, a informațiilor din recensământ? După o primă călătorie exploratorie în lumea recensământului satelor din 1992, a fost evident că cineva poate obține o bază solidă pentru clasificare numai prin folosirea unui model teoretic de pornire despre ce este un sat sărac și prin elaborarea unui posibil model de măsurare. Un astfel de model este schițat în continuare.

Sărăcia comunitară este prin definiție relativă. La nivel individual sau la nivelul unei gospodării se poate determina sărăcia absolută prin referire la nevoile de bază referitoare la consum. Pentru sărăcia comunitară nu există nici o astfel de linie absolută de referință deoarece bunuri publice foarte diferite sunt implicate în consumul comunitar. Aici se poate face referire doar la sărăcie relativ la nivelul național și regional.

O metodă prin care poate fi obținută o asemenea măsură relativă este de a înregistra cum sunt distribuite diferitele forme de capital comunitar – capital uman, material, vital, simbolic și regional. Un sat este bogat din punctul de vedere al teoriei capitalului dacă are oameni cu pregătire superioară, cu situație economică bună în gospodării, potențial demografic înalt, propensiune mare în a adopta valorile moderne și bune legături cu lumea urbană (Tabelul 4). Un posibil grup de indicatori ce măsoară dezvoltarea satului în termenii acestor dimensiuni sunt prezentați în tabelul 4 și în figura 1.

Dezvoltarea sau sărăcia satului este dată de o combinație de capital material, uman, social, simbolic, biologic și regional. „Capital” este folosit aici cu un înțeles extins de „stoc controlabil care poate fi transformat în alt stoc de bunuri dorite de proprietar”¹¹. Educația, ca o formă de capital uman, poate fi transformată în bunuri materiale; valorile modernității, ca expresie a capitalului simbolic, pot fi o bază utilă pentru comportamentul antreprenorial și, implicit, pentru creșterea capitalului material, etc. Discuția prezentă nu se referă la capitalurile individuale ci la cel al comunității. Folosirea capitalului comunității este realizată de către instituțiile și actorii comunității sau, într-un mod mai degrabă spontan, de către membrii săi individuali.

Cinci dintre cele șase forme de capital – material, simbolic, uman, regional și vital – au o variație mai degrabă corelată de la o comunitate la alta. Capitalul social – ca încredere și asociații – pare să fie, într-o mare măsură, independent sau într-o relație neliniară cu celelalte forme de capital. Acesta este motivul pentru care într-o analiză cantitativă a dezvoltării satului am lăsat de o parte capitalul social.

¹¹ Definiția este apropiată de cea dată de Pierre Bourdieu „capitalului total”, „înțeles ca mulțimea resurselor și forțelor actual utilizabile – capital economic, cultural și, de asemenea, social” (*Distinction. A Social Critique of Judgement and Taste*, Trad. Richard Nice, Harvard University Press, 1984, p. 114). Capitalul simbolic este considerat în acest studiu ca „mulțimea valorilor care pot fi transformate în alte forme grele de capital”. Înțelesul pe care Bourdieu îl dă conceptului este diferit și nefolositor pentru prezenta analiză. Pentru o discuție mai detaliată asupra clasificărilor și definițiilor formelor de capital menționate poate fi văzut punctul de vedere al autorului în cartea recent publicată *Spațiul Social al Tranzitei*, Iași, Polirom, 1999. Este de discutat, la nivel conceptual, în ce măsură capitalul regional și vital sunt forme de capital sau resurse, ținând cont de faptul că stocurile lor sunt într-o mai mică măsură subiect de acumulare voluntară. Motivul pentru care le considerăm ca fiind forme de capital este că cel puțin o parte dintre subcomponentele lor sunt rezultat al intervenției comunității prin măsuri instituționale (construcția de străzi, atragerea de imigranți etc.)

Un indice al gradului de dezvoltare a satului

Indicele de dezvoltare a satului prezentat în figura 1 este construit în principal pe baza informațiilor de la recensământul din 1992. Patru dintre cele șase componente ale indicelui (numit LEVEL98) sunt rezultatul măsurătorilor din recensământ. Cea de a cincea conține valori ce nu depind de timp, relevante pentru izolarea satului – distanța până la cel mai apropiat sat, distanța până la cel mai apropiat oraș cu mai mult de 30 de mii de locuitori, așezarea în apropiere de un drum european modernizat și statutul de sat periferic în cadrul comunei (care nu are pe teritoriul său primăria). Un al șaselea indice este inclus ca un factor de corecție pentru aducerea la zi a informației cu ultimele valori disponibile la nivel de comună.

Trecerea de la indicele de dezvoltare a satului la identificarea unui sat ca fiind sărac poate fi făcută în cel puțin două moduri. Prima variantă este cea de selectarea a satelor

din prima cuartilă a indicelui LEVEL98 ca fiind cele mai sărace. Sunt peste 3100 de sate în care locuiește o cincime din populația rurală. Cea de-a doua variantă este de a lua în considerație nu numai sărăcia pe o scală la nivel național, ci și sărăcia satelor în context regional. Fondul Român de Dezvoltare Socială (FRDS), instituție de combatere a sărăciei comunitare, creată prin legea 129/1998, a adoptat folosirea indicelui în varianta sa primă, fără raportare la sărăcia regională¹².

Datorită faptului că sărăcia la nivel de sat este foarte intensă și extinsă în Moldova (figura 3), sărăcia nu atât de accentuată din satele situate în alte regiuni este trecută cu vederea printr-o asemenea metodă de analiză. Politicile sociale și acțiunile comunitare pot să acorde mai puțină prioritate sărăciei mai puțin accentuate, dar nu există nici un fel de motiv să fie ignorată.

Sărăcia satului la nivel regional este determinată prin referire la trei macroregiuni –

Tabelul 5. Tipuri de sate în funcție de nivelul de sărăcie național și regional

Sat foarte sărac la nivel național	Sat foarte sărac la nivel regional	Tip de sărăcie	Scor de sărăcie relativă	Număr de sate în categorie
da	da	foarte profundă (la nivel național și regional)	3	2372
da	nu	profundă (numai la nivel național)	2	746
nu	da	superficială (numai la nivel regional dar nu și național)	1	746
nu	nu	sate care nu sunt sărace	0	8611

* sat în prima cuartilă de dezvoltare la nivel național

** sat în prima cuartilă de dezvoltare la nivel regional

¹² FRDS identifică un sat ca fiind sărac în baza unei grile de criterii care iau în considerație și informații care nu există în statisticile oficiale. Pentru proiecte care vin din sate sărace și cu punctaj egal de eligibilitate, indicele de sărăcie LEVEL98 este considerat ca posibil criteriu de diferențiere. O primă formă a grilei de sat sărac a fost elaborată pornind de la lucrarea D. Sandu, *Rural Community Poverty in Romania*, București: World Bank, Februarie, 1998. În lucrarea D. Sandu (coord.), *The villages of Romania ...*, World Bank, București, April 2000, este reluată tema criteriilor pentru grila de sărăcie. Pornind de la respectiva lucrare, în colaborare cu experții FRDS, a fost definită o nouă grilă de criterii de sărăcie a satului, aplicabilă în activitatea Fondului începând din anul 2001.

Tabelul 6. Numărul satelor pe macroregiuni și tip de sărăcie relativă

Macroregiune	Tip de sărăcie relativă				Total
	Sate care nu sunt sărace	Sate cu sărăcie superficială	Sate sărace	Sate foarte sărace	
Moldova	1402		746	716	2864
Regiuni sudice	3702	285		949	4936
Transilvania	3507	461		707	4675
Total	8611	746	746	2372	12475

Sursa de date: CNS, Recensământul din 1992

Moldova, regiunile de sud (Muntenia, Dobrogea, Oltenia) și Transilvania (cuprinzând Transilvania ca atare, Banat și Crișana-Maramureș). Pentru acest tip de măsurare contează numai nivelul și nu aspectele de configurare ale fenomenelor luând în considerare faptul că regiunile prin ele însele sunt factori de condiționare pentru diverse configurații de sărăcie. Pentru fiecare dintre cele trei macroregiuni au fost generate clasificări ale satelor în funcție de sărăcia sau dezvoltarea din interiorul fiecărei regiuni. Un sat este considerat sărac la nivel regional dacă nivelul său de sărăcie este situat în prima cuartilă.

Sărăcia foarte profundă caracterizează satele care sunt foarte sărace în context național și regional în același timp. Sărăcia profundă este dată de situația în care satul este foarte sărac numai la nivel național într-o regiune cu nivel de dezvoltare redus. (Tabelul 5). Singura regiune unde poate fi găsit acest tip este Moldova. Toate celelalte situații în care există sărăcie numai în ierarhie regională dar nu și națională sunt în categoria de sărăcie neaccentuată. Acesta este cazul unui mare număr de sate în Transilvania și regiunile de sud (Tabelul 6).

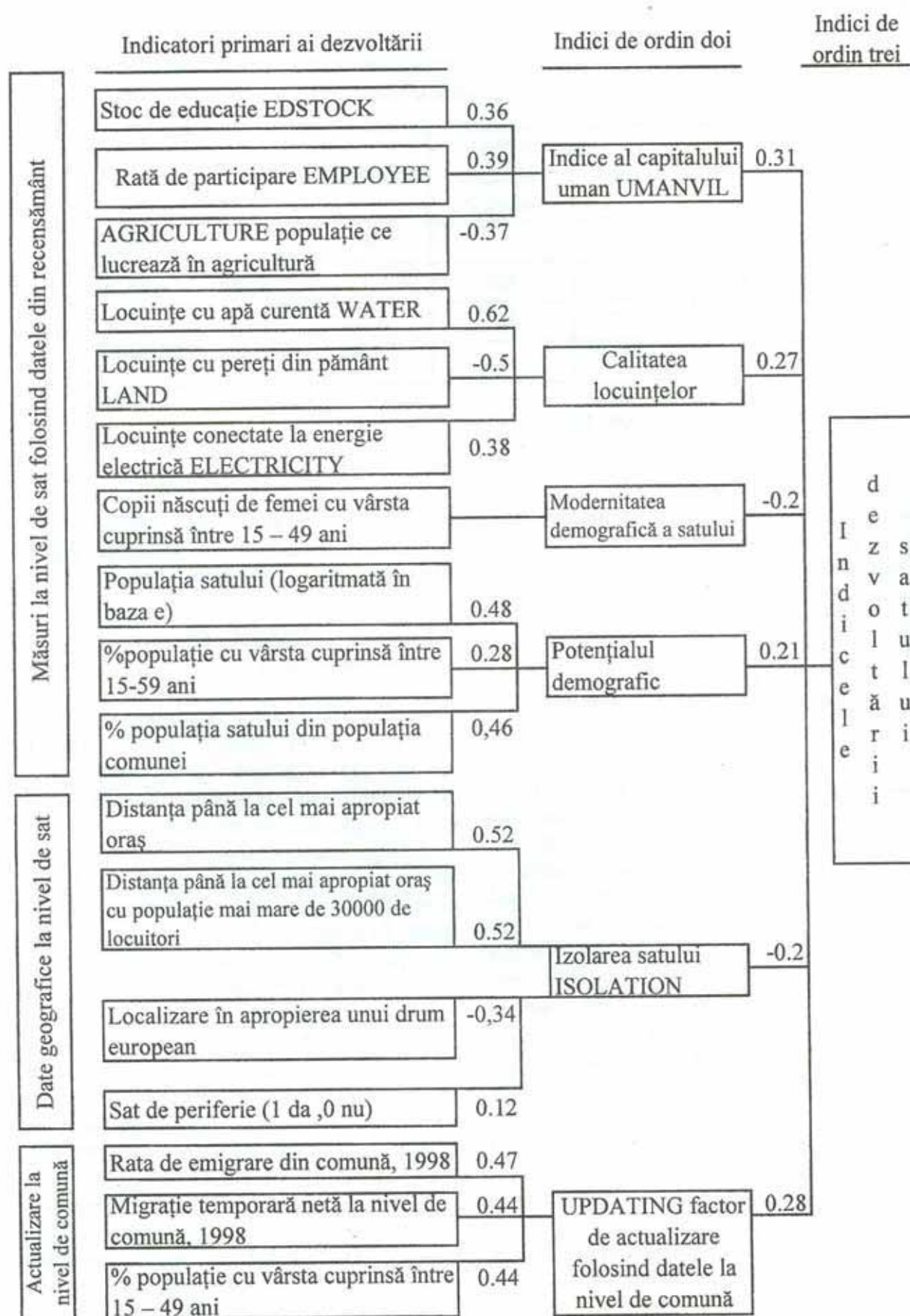
Sărăcia satelor este maximă în Moldova și minimă în Transilvania. Regiunile de sud – Muntenia, Oltenia și Dobrogea sunt între cele două din punctul de vedere al sărăcie (Ta-

belul 7). Tot Moldova este regiunea istorică în care se află cel mai mare număr de sate cu nivel de sărăcie extremă (Tabelul A.7).

SĂRĂCIE, DEZVOLTARE ȘI MODERNITATE

Satele pot fi sărace pentru că au o configurație proastă a valorilor pentru variabilele de dezvoltare relevante. Aceasta este un fel de structură sau configurație de sărăcie care este în mod clar diferit față de punctul de vedere prezentat prin indicele LEVEL98. În acest indice au fost admise efecte de compensare sau agregare între indicatorii componenți. Rezultatele celor două abordări – centrate pe configurația și pe nivelul de sărăcie – sunt corelate dar, foarte probabil, nu se suprapun în întregime.

Tabelul 8 prezintă o ipoteză a principalelor tipuri ideale de sate drept combinații de cinci forme de capital. Câteva alte combinații de diferite forme de capital sunt posibile. Cele incluse în tabel sunt cele mai probabile luând în considerare natura asocierilor dintre capitalul regional, uman, simbolic, material și vital. Ipoteza respectivă este din plin susținută printr-o analiză cluster în care satele României au fost luate ca unități al căror profil este caracterizat în funcție de cinci indici – calitatea locuințelor QBUILDING, capitalul

Fig. 1. Componentele indicelui de dezvoltare a satului LEVEL98¹³

Comentariu la figura 1.

Toate cifrele reprezintă coeficienți ai scorului factorial. Pe scurt, modelul spune că cele mai sărace sate sunt cele cu capital uman scăzut, slabă calitate a caselor, rată de fertilitate înaltă, izolare înaltă și potențial demografic scăzut într-un mediu de comune dezvoltate. Capitalul uman este cel mai important predictor al dezvoltării satului/sărăciei. Indicele KMO pentru analiza factorială finală este 0,77.

Tabelul 7. Nivelul mediu de dezvoltare a satelor pe macroregiuni și tipuri de sate

Macroregiune	Tip de sărăcie relativă				Total
	Sate care nu sunt sărace	Sate cu sărăcie superficială	Sate sărace	Sate foarte sărace	
Moldova	5,7	,	-3,6	-10,3	-0,7
Regiuni sudice	7,5	-0,3	,	-4,6	4,7
Transilvania	9,3	0,0	,	-5,2	6,2
Total	7,9	-0,1	-3,6	-6,5	4,0

uman UMANVIL, potențialul demografic DEMOP, izolarea satului IZOLAT și rata generală de fertilitate GFR¹⁴.

Cele cinci categorii de sate identificate în funcție de profilul lor de dezvoltare sunt categorii foarte distincte. Ele diferă prin dimensiunea populației, capitalul uman, stocul de locuințe și caracteristicile regionale (tabelul 9, și tabelul A3). Diferențele dintre satele foarte sărace și cele foarte bogate sunt considerabile. Mărimea medie a satului sărac este de aproximativ patru ori mai mică decât cea a satelor dezvoltate. Locuințele cu pereți de calitate

slabă sunt de trei ori mai multe în satele foarte sărace în comparație cu cele foarte dezvoltate.

UNDE ȘI DE CE SUNT SATELE SĂRACE?

Există serioase dependențe regionale pentru sărăcia satului. Satele sărace sunt așezate mai ales în județe puțin dezvoltate, în zone izolate, departe de drumurile modernizate.

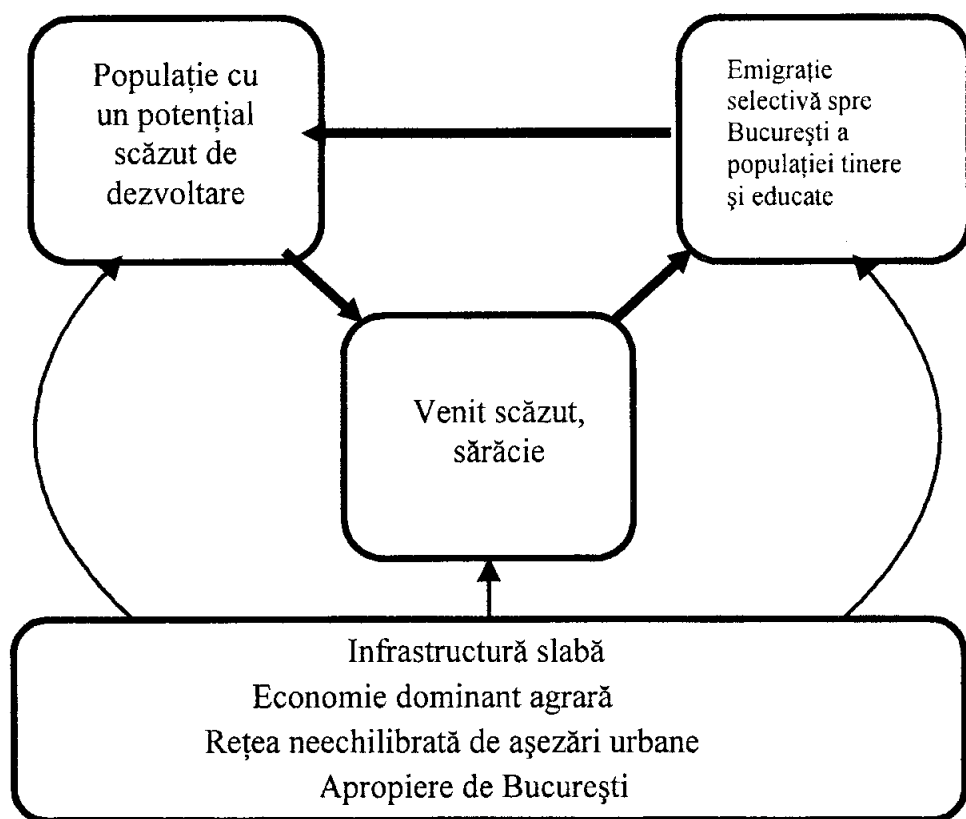
Capitalul uman al satului, măsurat ca stoc de educație, rată de participare și slujbe în afara sectorului agricol, are o foarte specifică

¹³ O critică a acestui indice este elaborată de către Manuela Stănculescu, Ionica Berevoescu și Claudiu Tufiş în capitolul 6 al lucrării *The villages of Romania: development, poverty and social capital. Updating targeting for Romanian Social Development Fund*, București: World Bank, Aprilie, 2000. Critica nu pune în discuție ipoteza teoretică a diferitelor forme de capital care dau sărăcia comunitară ci numai modul de operaționalizare a indicatorilor componenți. Măsurarea capitalului simbolic prin rata generală de fertilitate este considerată ca opțiune criticabilă și se propune eliminarea sa din indicele de dezvoltare a satului. Tot din motive de mod de operaționalizare este propusă și eliminarea factorului de actualizare calculat la nivel de comună. Dezbateră imi pare a fi deschisă încă pentru argumente pro- și contra. Modificarea indicelui propus necesită, cred, argumente suplimentare.

¹⁴ Cele cinci tipuri teoretice de sate se regăsesc prin analiza cluster folosind cei cinci indici menționați în text ca variabile de profil. Scorurile mari de fertilitate pentru un sat indică o probabilitate sporită de tradiționalism și sărăcie. Ipoteza relevanței fertilității la nivel de sat pentru modernitate și sărăcie este susținută teoretic și empiric (vezi, spre exemplu, Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction. A Social Critique of Judgement and Taste*, Trad. Richard Nice, Harvard University Press, 1984, p.331-332, Chesnais, Jean-Claude (1990). *La Demographie*, PUF, pp.67-80). Relevanța empirică a respectivului indice pentru satele României este evidentă și din modelul de regresie prezentat în anexa studiului în tabelul A6.

Tabelul 8. Tipuri ideale de sate

Criteriul de clasificare	Tipuri ideale de sate				
	Sate tradiționale foarte sărace	Sate moderne sărace	Sate mediu dezvoltate	Sate moderne dezvoltate	Sate moderne înalt dezvoltate
Capital material	foarte scăzut	scăzut	mijlociu	ridicat	foarte ridicat
Capital uman (informație)	foarte scăzut	scăzut	mijlociu	ridicat	foarte ridicat
Capital biologic / vital	foarte scăzut	scăzut	mijlociu	ridicat	foarte ridicat
Capital regional	foarte scăzut	scăzut	mijlociu	ridicat	foarte ridicat
Capital simbolic (valori ale modernității)	foarte scăzut	ridicat	mijlociu	ridicat	foarte ridicat

Fig. 2¹⁵. Cercul vicios al sărăciei în comunele de câmpie din regiunile sudice¹⁵ Idem 6.

localizare regională. A înțelege contextul stocului de educație al satelor este fundamental pentru înțelegerea sărăciei satului. Acesta este mai scăzut în Moldova, în satele depărtate, departe de drumurile modernizate și de orașe (Tabelul A. 4). Nu numai distanța până la cel mai apropiat oraș conduce la izolarea satului. Aceasta este, de asemenea, rezultatul faptului de a nu fi apropiat de un drum modernizat precum și de a fi situat la periferia unui județ. Accesul la oraș contribuie la creșterea stocului de educație nu numai prin intermediul distanței dar, de asemenea, în relație cu mărimea orașului. Localizarea în apropierea orașelor mari este un factor de favorizare a unor nivele mai înalte de educație în rural.

Faptul că principalele pungi de sărăcie ale țării sunt în estul și în sudul țării este în mare măsură condiționat de distribuția educației și agriculturii. Acestea sunt zonele țării în care stocurile de educație la țară sunt mai scăzute și gradul de ocupare în agricultura este mai mare. Mediul de câmpie este favorabil agriculturii ca activitate generatoare de venit scăzut. Ocupațiile agricole sunt prin ele însele mai puțin favorabile unei creșteri a stocului de educație a persoanelor. În aceste condiții ale României s-ar putea discuta despre un „complex de sărăcie de câmpie” ca o combinație genuină de capital uman scăzut și venit scăzut asociate cu munca în agricultură. «În grade diferite, comunele sărace din regiunea de sud sunt în această situație datorită funcționării pe termen lung a unui cerc vicios: populație cu un potențial de dezvoltare scăzut → venit scăzut → emigrare spre

București → potențial scăzut de dezvoltare a populației. Contextul favorabil funcționării acestui cerc vicios este dat de infrastructura slabă, economia predo-minant agrară a sudului, rețele urbane slabe ale așezărilor și apropierea de București» (Figura 2)¹⁶.

Calitatea locuințelor este un factor foarte important pentru sănătatea populației. Mortalitatea infantilă ca măsură robustă a stării de sănătate este mult influențată de variația situației locuirii între diferite comune¹⁷. Comunele cu un mai mare număr de case cu pereți de pământ și cu dimensiuni scăzute au o rată de mortalitate infantilă mai ridicată. A avea o casă cu mai multe camere este mai important decât o suprafață mai mare de locuit.¹⁸ Influența condițiilor de locuit asupra mortalității infantile este mare chiar dacă se controlează efectele educației și așezării regionale. Stocul de educație din comunitățile rurale, este, prin el însuși, un factor important al sănătății copiilor. Comunele cu un mai mare stoc de educație tind să aibă mortalitate infantilă mai scăzută. Ca factori de localizare, ceea ce contribuie cel mai mult la nivele mai ridicate ale mortalității infantile sunt așezarea satului în arii de câmpie, în sate mici și regiunile istorice ale vechiului Regat. Localizarea în câmpie¹⁹ este mai puțin favorabilă decât așezarea în regiuni muntoase chiar dacă se controlează factorii de capital uman și material. Distanțele mari până la cel mai apropiat oraș favorizează, de asemenea, creșterea mortalității infantile rurale. Factorul „distanță” pare să fie mai puțin important decât factorii de capital material și uman. Dacă populația

¹⁶ Ideea face parte din articolul nepublicat Hansen, T., Ianoș, I., Pascariu, G., Platon, V., Sandu, D. (oct. 1997). *Profiles of Romanian Development Regions*, București: Ramboll Consultancy Group, capitolul referitor la dezvoltarea regiunii de dezvoltare Sud-Muntenia. În același capitol se observa că: „ruperea cercului vicios al sărăciei locale poate fi posibilă, pe de o parte, prin dezvoltarea agriculturii și, pe de altă parte, prin dezvoltarea infrastructurii de comunicare”.

¹⁷ Cifre pentru mortalitatea infantilă la nivel de sat nu sunt disponibile. Acest paragraf de analiză cauzală a mortalității infantile se bazează pe o un model de regresie aplicat la nivel de comună (Tabelul A.6). Toate celelalte modele de regresie din material au folosit satul ca unitate de analiză.

¹⁸ Acest rezultat este consistent cu ceea ce s-a observat în anii 1980 luând în considerare relația dintre mărimea locuințelor urbane și mortalitatea infantilă (Sandu, D. 1982. Condițiile de locuire și starea de sănătate a populației urbane, în *Științele sociale și politice din România*, ASSP, 4).

¹⁹ Sărăcia mai mare în satele de câmpie decât în cele de munte este o caracteristică de lungă durată, înregistrată și de către Anton Golopenția pentru perioada interbelică. (Golopenția, Anton (1939). Gradul de modernizare al regiunilor rurale ale României, *Sociologie Românească*, IV, 1939, 4-6 (aprilie-iunie), republicat în Golopenția, Anton (2000). *Opere complete. Vol. II. Statistică, demografie și geopolitică*, București: Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, ediție alcătuită și adnotată de prof.dr. Sanda Golopenția.

unei comune este răspândită în multe sate mici, probabilitatea unei slabe infrastructuri este mai mare și, implicit, mortalitatea infantilă este mai mare. Analiza din Tabelul A.5 indică faptul că mortalitatea infantilă este mai mică pentru comunele care au grade mai mari de concentrare a populației într-un sat.

Dinamica sărăciei la sate este aproximată de dinamica demografică. Identificarea condițiilor declinului sau creșterii demografice a satelor este relevantă pentru creșterea sărăciei sau dezvoltării lor. Rezultatele analizei de regresie din Tabelul A.4 (ultima coloană) sugerează că sărăcia tinde să crească în satele de dimensiuni mici care sunt periferice în interiorul comunei și izolate de orașele de mărime semnificativă cu cel puțin 30 de mii de locuitori. Nivele scăzute ale infrastructurii comunității, aprovizionarea cu electricitate în special, favorizează declinul demografic. În funcție de localizarea geografică, cel mai mare declin demografic a fost înregistrat pentru satele de câmpie. Tot aici sărăcia a avut cea mai consistentă creștere.

DISCUȚIE

Abordarea satului ca formă particulară de combinare a diferitelor forme de capital este capabilă să pună ordine epistemică într-un volum foarte mare de informații, pentru o mare diversitate de situații. Capitalul uman, sub formă de educație și abilități ocupaționale, pare să fie componenta care comandă, în esență, gradul de sărăcie sau de dezvoltare a unui sat. Un stoc ridicat de educație și o pondere mare de populație ocupată în sectoare neagricole contribuie hotărâtor la sporirea probabilităților de consum comunitar și, implicit, la dezvoltarea satului.

Capitalul uman pare să acționeze în strânsă corelare cu cel material și vital. Șansa de bogăție comunitară este mai mare în satele cu stoc de educație ridicat, ocupare neagrăcolă, fond locativ de bună calitate și pondere mare de populație activă. Ceea ce știu oamenii locului, ceea ce fac, vârsta lor și unde locui-

esc definesc hotărâtor nivelul lor de viață. Educația, ocupația, vârsta și locuința sunt semnele majore ale dezvoltării sau ale sărăciei satului. Toate celelalte componente ale capitalului comunitar par să fie mai puțin importante decât cele asociate cu variabilele anterior menționate.

O serie de aparente paradoxuri pot fi explicate din perspectiva și cu ajutorul constatărilor formulate. De ce, spre exemplu, satele de câmpie, care sunt mult mai mari decât cele de munte, sunt mai sărace decât acestea din urmă în condițiile în care sărăcia este asociată, de obicei, cu așezări rurale de dimensiuni mici? Satele de câmpie sunt de aproape două ori mai mari decât cele de munte, sub aspectul numărului de locuitori și totuși tind să fie mai sărace decât acestea din urmă. Sărăcia maximă este în satele de deal-câmpie iar nivelul cel mai ridicat de dezvoltare în satele de deal-munte.²⁰ Sărăcia mai mare la câmpie decât la munte sau la deal este legată de compoziția populației. În regiunile rurale de câmpie deși satele sunt mai mari și posibilitățile de dezvoltare a infrastructurii comunitare sunt mai bune, predomină populația mai în vârstă, cu stoc de educație redus și ocupare preponderent agricolă. Agricultură și nivelul redus de educație duc nemijlocit la venituri mai reduse, factor esențial pentru calitatea vieții oamenilor. Selectivitatea migrației din sate, plecarea prioritară a celor tineri și cu nivel sporit de educație decenii de-a rândul, nu a făcut decât să întărească cercul vicios al sărăciei în satele de câmpie. Rol de factor de consolidare pentru acest cerc vicios a jucat și cadrul natural care a facilitat mai mult realizarea unor locuințe din chirpici, favorabile unor condiții de igienă redusă și unei mortalități infantile ridicate (tabelul A.5).

Nu se poate vorbi, totuși de „o tiranie” a reliefului asupra nivelului de trai din rural. Există multe sate de munte sau de deal-munte cu nivel redus al consumului comunitar și cu stoc de educație redus. Anton Golopenția menționa, pentru perioada interbelică, sărăcia marcată a satelor „din trei masive ale frontu-

²⁰ Indicele de dezvoltare LEVEL98 are următoarele valori medii în funcție de forma de relief: 0,27 pentru satele de munte-deal, 0,13 pentru cele de munte, 0,03 pentru cele de câmpie și -0,31 pentru satele de deal-câmpie.

lui apusean al Carpaților (Munții Maramureșului, Munții Apuseni, masivul Poiana Rusca-Retezat)”, în legătură cu „orografia și dificultățile de comunicare care decurg din ea”. Nu este vorba, însă, numai de factori geografici deoarece „Maramureșul, Munții Apuseni și Hațegul au rămas centre de analfabetism pentru că administrația austriacă și apoi maghiară nu au socotit util să construiască șosele, să înființeze școli și să organizeze aceste regiuni.”²¹ Inerția factorilor menționați de Golopenția pare să fie încă simțită și astăzi în regiunile respective.

Diversitatea rurală din România nu se ordonează numai pe dimensiunea „dezvoltare-sărăcie”. Datele disponibile susțin ipoteza unei dimensiuni suplimentare, de ordin cultural-valoric. În afara situațiilor consistente din satele sărace și tradiționaliste sau a satelor dezvoltate cu orientări culturale moderne pare să existe și un important segment de sate relativ sărace dar cu populație relativ modernă în context rural. Dificil de spus de unde derivă profilul lor cultural. Morfologic se știe că sunt sate foarte mici, cu populație relativ îmbătrânită din arii de contact cultural precum Buzău-Brăila sau Alba-Hunedoara. Gradul de modernitate a satului a fost măsurat

indirect prin nivelul redus al fertilității. Ipoteza este bazată pe constatarea mai generală că, fertilitatea redusă apare în asocieri cu strategii de viață moderne, de investiție ridicată în copil și în capitalul uman, cu ocuparea negricolă și cu un nivel relativ ridicat de consum. Măsuri mai directe ale modernității individuale și comunitare sunt necesare pentru a valida ipoteza în mai mare măsură.

În plan metodologic, indicele dezvoltării satului LEVEL98 se dovedește a fi eficient. El și componentele sale se leagă consistent sub aspect sociologic cu o mare mulțime de indicatori. Studii de caz de tip calitativ sunt necesare în continuare pentru a explora valori și limite ale indicelui respectiv. În ansamblu, tipul de abordare propus, construit prin apel la teoria capitalurilor și la o măsură sintetică a dezvoltării, se dovedește a fi unul promițător pentru avansul cunoașterii în sensul realizării Atlasului Social al României. De asemenea, metodologia utilizată se dovedește aptă să elucideze fațete ale unei realități aproape necunoscute – sărăcia comunitară. Asupra sărăciei la nivel individual sau familial există analize extrem de elaborate. În schimb, sărăcia comunitară este un domeniu puțin abordat sub raport metodologic și teoretic.

²¹ Golopenția, Anton. (2000). *Opere complete. Vol. II. Statistică, demografie și geopolitică*. București: Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic (ediție alcătuită și adnotată de prof.dr. Sanda Golopenția, p. 283).

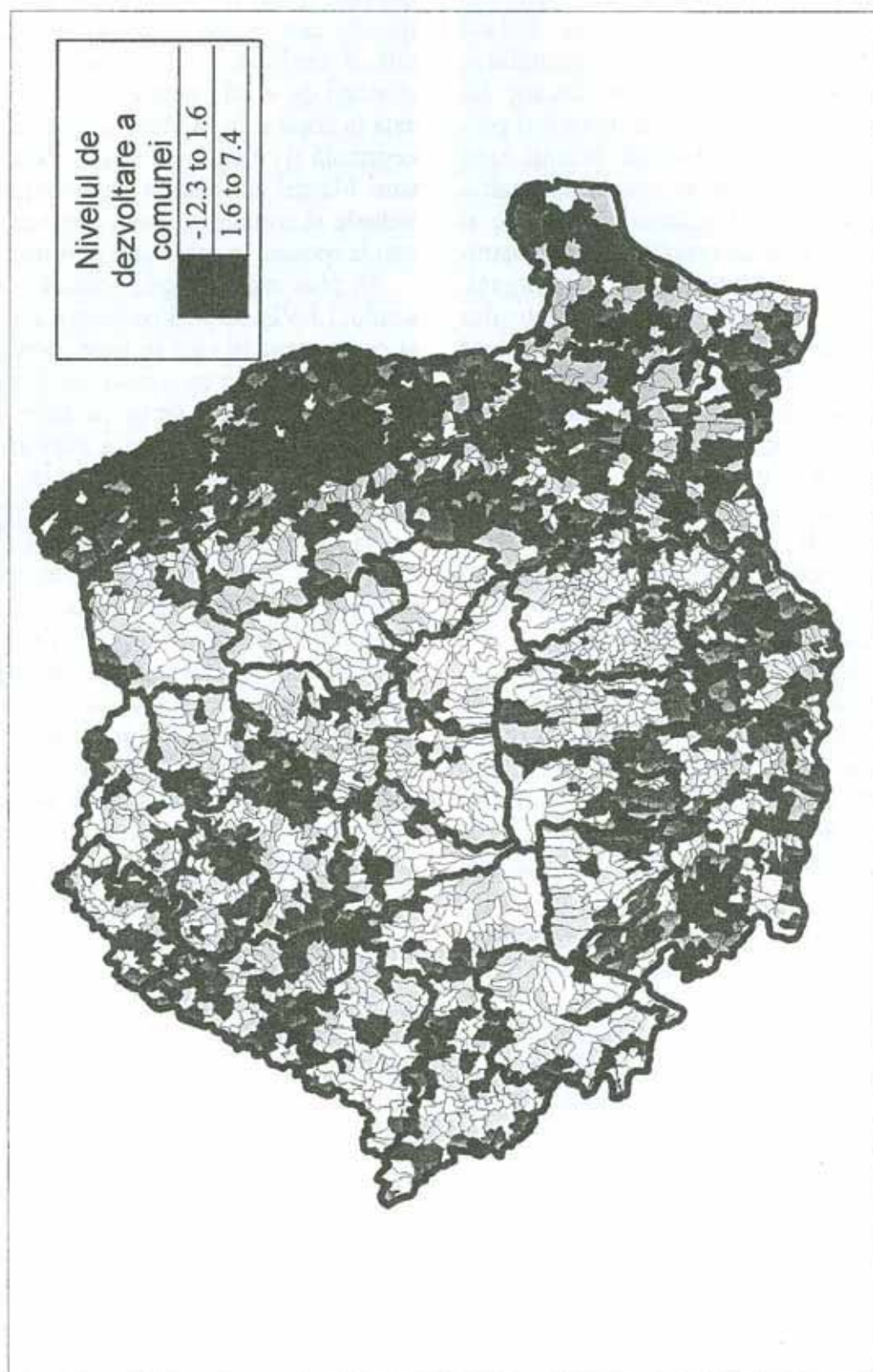

Fig. 3. Comunele în funcție de nivelul de dezvoltare și județ (Nivelul mediu de dezvoltare a comunei este calculat ca medie a indicelui de dezvoltare a satelor componente, ponderată cu populația acestora).

ANEXĂ

Tabelul A.1. Variabilele la nivel de comunitate și la nivel regional

Variabile	Măsurare	
	nivel	an
AGRICOL Procent din populație care lucrează în agricultură	sat	1992
ALTITUDE Indice al așezării geografice a comunei în funcție de proporția de pământ arabil din pământul comunei : câmpie (peste 75%), câmpie -deal (51% - 74%), deal-munte (26% - 50%), munte (sub 25%)		
CHILDREN Procent din populația satului sub 15 ani	sat	1992
DEMPOT Potențialul demografic al satului : scorul factorial al populației satului (transformare logaritmică), procentul populației de vârstă 15-59 ani și ponderea populației satului în total populație comună	sat	1992
DEVJUD95 Indicele de dezvoltare al județului în 1995 calculat ca scor factorial		
EDSTOCK Stocul de educație al populație (absolvenți de școală primară *4+ absolvenți gimnaziu *8+absolvenți de școli profesionale 10+ absolvenți de liceu *12+școli post liceale *12+ educație universitară *16)/populație în vârstă de 12 ani și peste	sat	
ELECTRIC procentul locuințelor conectate la rețeaua electrică	sat	1992
EMPLOYEE procentul de salariați	sat	1992
EUROPEAN Comune localizate lângă un drum european (1 da, 0 nu)		
KM Distanța de la satul central al comunei până la cel mai apropiat oraș cu mai mult de 30000 de locuitori, pe cel mai scurt și bun drum		
PERIFJUD Localizarea comunei la periferia județului (1 da, 0 nu)		
PERIFSAT Sat periferic în interiorul comunei (1 da, 0 nu)		
GFR Variabilă proxy pentru rata generală de fertilitate: număr de nașcuți vii la 1000 femei cu vârstă cuprinsă între 15-49 ani	sat	1992
ISOLATc Indice de izolare a comunei: scor-factorial al distanței până la cel mai apropiat oraș cu mai mult de 30000 de locuitori, distanța până la cel mai apropiat oraș indiferent de mărime, localizarea lângă un drum european (1 da, 0 nu) și localizarea la periferia județului (1 da, 0 nu)	comună	
LANDWALLS Procentul de locuințe cu pereții din [chirpici de] pământ, apă curentă și curent electric	sat	1992
LEVEL98 Indicele de dezvoltare a satului la momentul ultimului recensământ corectat cu datele pe comună din 1998 : scor - factor al UMANVIL , QBUILDIN, GFR, UPDATE98, DEM POT înmulțit cu 10	sat	

LNPOP92 Logarithm natural din populația satului în 1992	sat	1992
MIDAGE procentul populației satului de vârstă 15-59 de ani	sat	1992
POP77 Populația satului la recensământul din 1977	sat	1992
POP92 Populația satului la recensământul din 1992	sat	1992
POP9277 Creșterea populația satului în 1992 comparativ cu 1977 (%)	sat	1992
QBUILDING Indicele calității locuințelor : scor factorial de WATER, ELECTRIC, LANDHOUSE	sat	1992
ROOMS Număr de camere pe locuință	sat	1992
SLL Suprafața locuibilă pe locuință (metrii pătrați)	sat	1992
UMANVIL Capital uman la nivel de sat : scor factorial din AGRICOL, EMPLOYEE, EDSTOCK	sat	1992
UNOCUP Procentul de locuințe neocupate	sat	1992
UPDATE98 Dezvoltarea comunei în 1998 : scor-factor de migrație netă temporară 1997, rată de emigrație 1996-1997 și procent de populație de vârstă 15-59 de ani în 1998	comună	
WATER procentul de locuințe racordate la rețeaua publică sau privată de apă curentă	sat	1992

Tabelul A.2. Predictorii ai procentului de locuințe cu pereți din chirpici pe sat

	Coeficienți nestandardizați		Coeficienți standardizați	t	p
	B	Eroare Standard	Beta		
(Constant)	7.89	1.96		4.02	0.00
Capitalul uman al satului UMANVIL	-7.88	0.28	-0.19	-27.68	0.00
% pământ arabil din total pământ pentru agricultură al comunei ARABIL	0.56	0.01	0.38	56.26	0.00
Sat așezat în apropierea unui drum european (1 da, 0 nu)	-6.64	0.66	-0.06	-10.11	0.00
Distanța până la cel mai apropiat oraș (transformare în a variabilei KM)	0.01	0.39	0	0.03	0.97
Indicele de dezvoltare al județului DEVJUD95	-0.43	0.03	-0.1	-12.46	0
Variabila proxy fertilitate generală GFR	0	0	0.05	7.24	0
Localizarea în Moldova (1 da, 0 nu)*	10.2	0.79	0.11	12.85	0
Localizarea în Transilvania (1 da. 0 nu)	-21	0.83	-0.22	-25.35	0
Localizarea în Banat sau Crisana-Maramures (1 da. 0 nu)	4.13	0.94	0.03	4.41	0
Localizarea în Oltenia (1da. 0 nu)	-33.14	0.82	-0.3	-40.53	0
Localizarea în Dobrogea (1 da 0 nu)	30.84	1.69	0.12	18.21	0

Sursa: CNS, Recensământul din 1992

12475 de sate. $R^2 = 0,55$

* categoria de referință este regiunea istorică Muntenia

Tabelul A.3. Profilul de dezvoltare a satelor

	Tip de sate în funcție de configurația de dezvoltare					Total
	Foarte sărac, tradițional	Sate sărace moderne	Sate mediu dezvoltate	Sate dezvoltate	Sate foarte dezvoltate	
DATE DEMOGRAFICE						
Populație în sat	396,9	247,1	980,6	555,5	1522,1	833,1
% populație de vârstă 60+ ani	28,2	34,9	25,3	24,4	20,9	26,0
% populație cu vârstă între 15-59 ani	50,6	51,7	55,6	56,7	58,9	55,1
Născuți vii de femei cu vârstă între 15-49 ani	2403,2	1498,5	1814,3	1720,1	1601,6	1805,6
CAPITAL UMAN						
Stoc de educație	6,2	6,2	6,8	7,2	7,7	6,9
persoane salariate la 1000 locuitori	124,7	135,6	213,8	249,2	313,6	215,6
% populație ce lucrează în agricultură	76,7	71,7	56,1	40,1	25,7	52,6
LOCUINȚE						
% locuințe conectate la rețeaua de curent electric	78,2	78,7	92,6	93,1	96,3	89,2
% locuințe cu apă curentă	1,2	2,4	2,8	13,4	20,4	7,9
% locuințe cu pereți din material slab calitativ (chirpici)	65,8	40,4	52,4	11,7	17,6	39,0
REGIONAL						
Izolare	0,5	0,8	-0,4	0,8	-0,9	0,0
% arabil din totalul pământului pentru agricultură	60,5	47,6	66,3	36,2	51,4	54,9
Distanța până la cel mai apropiat oraș cu mai mult de 30000 de locuitori (km)	39,2	47,5	27,3	52,9	22,3	35,0
Indicele de dezvoltare a județului DEVJUD95	-3,2	0,4	-1,9	2,4	3,8	0,1

Sursa: date asupra populației și locuirii produse de CNS, Recensământul din 1992. Fiecare număr este o medie pentru satele din respectiva categorie. Datele regionale au fost produse de autor prin analiză statistică (DEVJUD95), în cooperare cu geografi (KM) sau prin analiză cartografică. Unitatea de bază în analiză este satul. Exemplu de citire: distanța medie până la cel mai apropiat sat pentru un sat tipic foarte sărac este de 39,2 km. Pentru metoda de clasificare multicriterială vezi lucrarea de cercetare din care provine acest studiu (Sandu, D., coord., 2000).

Tabelul A.4. Predictorii ai indicatorilor de dezvoltare a satului

Predictori	Variabilele dependente în modelele de regresie					
	Stoc de educație	Rata de participare	Var. proxy rata generală de fertilitate GFR	Indice al calității locuințelor	Supr. locuibilă pe locuință SLL	Creșterea populației 1992/1977
% pământ arabil din pământul pentru agricultură al comunei ARABIL	-0.2	-0.1	0.07	-0.29	0	-0.15
Distanța până la cel mai apropiat oraș (transformare ln a var. KM)	-0.1	-0.2	0.09	-0.08	(-0.01)	-0.03
Sat periferic în interiorul comunei (1 da 0 nu)	-0.1	-0.1	0.08	-0.03	(-0.01)	-0.06
Populația celui mai apropiat oraș (transformare ln)	-0.1	0.07	(-0.01)	-0.03	-0.02	0
Sat localizat în apropierea unui drum european (1 da. 0 nu)	0.08	0.09	-0.07	0.08	0.06	-0.01
Localizare la periferia județului	-0	-0	0.02	0	0.02	-0.01
LNPOP92	0.23	0.18	0.04	0.3	0.28	*
Indice al dezvoltării județului DEVJUD95	0.16	0.13	0.03	0.18	0.08	(-0.02)
Procentul de populație 15-59 ani	0.31	0.44	-0.22	0.13	0.07	*
Localizarea în Moldova (1 da, 0 nu)	-0	-0.3	0.23	-0.13	(-0.01)	0.03
Localizarea în Transilvania (1da. 0 nu)*	0.09	-0.2	(-0.02)	0.2	0.23	-0.11
Localizarea în Banat sau Crisana-Maramures (1 da. 0 nu)	0.1	-0.1	-0.05	0.07	0.32	-0.03
Localizarea în Dobrogea (1 da, 0 nu)	(-0.00)	-0	0.07	-0.02	0.09	-0.01
Localizarea în Oltenia (1 da, 0 nu)	0.18	-0	0.05	0.13	-0.04	-0.02
Populația în 1977 (transformare ln)	*	*	*	*	*	0.08
% locuințe cu electricitate	*	*	*	*	*	0.15
R ²	0.4	0.5	0.13	0.41	0.27	0.11

Notă. Fiecare coloană a tabelului prezintă rezultatele modelului de regresie multiplă cu coef. path standardizați. Variabilele modelelor sunt definite în tabelul A1. Toți coeficienții neincluși în () sunt semnificativi pentru $p < 0.05$. Unitățile de analiză sunt 12497 sate. Cum aceasta este practic toată „populația” satelor, semnificația este calculată într-un mod convențional ca și când datele ar fi un eșantion în timp.

Tabelul A.5. Predictorii ai ratei de mortalitate infantilă la nivel de comună, 1994-1996

Predictori	Coef. Nestandardizați		Coeficienți standard.	t	p
	B	Eroare standard	Beta		
(Constant)	94,65	9,51		9,95	0,00
% populație în vârstă de 60+ ani, 1992	-0,61	0,07	-0,26	-8,87	0,00
% populație în vârstă de 15-59 ani, 1992	-0,74	0,13	-0,18	-5,63	0,00
Stoc de educație, 1992	-1,96	0,70	-0,08	-2,80	0,01
Număr mediu de camere pe locuință	-2,86	1,38	-0,08	-2,07	0,04
Supr. locuibilă medie pe locuință, 1992	0,13	0,10	0,05	1,28	0,20
% locuințe cu pereți de chirpici, 1992	0,05	0,01	0,13	5,23	0,00
% din populația comunei cel mai mare sat	-2,77	1,31	-0,04	-2,12	0,03
% pământ arabil din total pământ pentru agricultură	0,04	0,01	0,07	2,93	0,00
Populația celui mai apropiat oraș cu mai mult de 30000 locuitori (transformare ln)	-0,07	0,38	0,00	-0,19	0,85
Distanța până la cel mai apropiat oraș cu mai mult de 30000 locuitori (ln din numărul de km)	0,14	0,44	0,01	0,32	0,75
Localizarea în regiunile central vestice	-5,30	1,09	-0,17	-4,88	0,00
R ²	0.11				

Notă. Calcule pentru 2581 de comune. Nivelul de semnificație este indicat într-un mod convențional considerând ratele ca eșantion temporal.

Tabelul A.6. Predictorii ai fertilității la nivel de sat GFR

Predictori	Coeficienți Beta
Indicator de izolare	0.04
Capital uman UMANVILL	-0.39
Calitatea clădirilor QBUILDING	-0.08
Procent de populație în vârstă de 59+ ani	-0.32
Procent de pământ arabil din total pământ de agricultură	0.03
Localizare în Transilvania, Banat sau Crișana-Maramureș	-0.03
R2	0.21

Notă. Pentru definițiile variabilelor vezi tabelul A.1.

Toți coeficienții sunt semnificativi pentru $p < 0.05$

Tabelul A.7. Satele de extremă sărăcie din România

Județ	Comună	Sat	Populație estimată în 1998	% persoan e de peste 60 ani în 1992	Pondere locuințe din pământ / chirpici în 1992	Distanța sat-oraș, km
Alba	PONOR	VALEA BUCURULUI	65	37	0	20,5
	SCĂRIȘOARA	BARLESTI	36	17	0	41
		BOTESTI	21	29	0	32
	SONA	VALEA SASULUI	39	46	71	19
Bacău	COLONESTI	CALINI	376	19	86	37
		ZAPODIA	292	26	90	42
	CORBASCA	POGLET	58	23	86	41
	DEALU MORII	BODEASA	74	27	86	41
		GHIONOAIA	24	33	100	43
	HORGESTI	MARASCU	24	61	67	27
	IZVORU BERHECIULUI	FAGHIENI	36	47	96	38
	LIPOVA	MILOSU	759	14	99	34
		SATU NOU	430	24	100	38
		VALEA MARULUI	36	27	100	31
		VALEA MOSNEAGULUI	24	36	100	29
	MOTOSENI	ROTARIA	120	21	98	50
	PARINCEA	SATU NOU	58	7	100	29
	PLOPANA	RUSENII DE SUS	204	30	100	36
		STRAMINOASA	429	22	100	37
	RACHITOASA	BUCSA	46	43	100	47
		DANAILA	119	31	100	47
		FARCASA	67	27	92	54
		PUTINI	195	51	100	46
	ROSIORI	VALEA MICA	59	34	100	33
	SECUIENI	BALUSA	78	29	100	18
		VALENI	32	56	96	22
	UNGURENI	BARTASESTI	293	12	100	29
	VULTURENI	DORNENI	95	37	100	40
		VALEA LUPULUI	45	77	40	42
		VALEA SALCIEI	54	40	100	32

Continuare tabelul A.7.

Bistrița-Năsăud	URMENIS	SCOABE	29	29	87	41
		VALEA	35	27	95	37,5
Botoșani	COTUSCA	NICOLAE BALCESCU	23	33	100	22
	ROMANESTI	SARATA	102	13	95	59
	SUHARAU	IZVOARE	94	30	100	23,5
	UNTENI	BURLA	125	36	88	18
Buzău	COZIENI	ZAPODIA	39	56	100	39
Cluj	PANTICEU	SARATA	316	37	13	33
	RECEA-CRISTUR	PUSTUTA	66	53	0	24,5
Constanța	ADAMCLISI	HATEG	27	31	92	32,5
Dolj	ARGETOAI	URSOAIA	47	51	3	36
	MELINEȘTI	VALEA MARE	20	55	5	30
	MISCHII	GOGOSEȘTI	62	61	17	20
Galați	BEREȘTI-MERIA	ONCIU	40	50	100	9
Harghita	SACEL	UILAC	23	79	3	19,5
Hunedoara	BATRANA	PIATRA	21	41	0	30
	ZAM	VALEA	41	49	0	64
Ialomița	DRAGOESTI	CHIROIU-SATU NOU	22	46	94	20,5
		VALEA BISERICII	60	71	91	20
Iași	COARNELE CAPREI	PETROSICA	135	26	100	37
	DAGATA	POIENILE	202	12	100	36,5
	MADARJAC	FRUMUSICA	338	20	99	47
Mureș	POGACEAUA	SICELE	53	31	91	39
	SARMASU	TITIANA	45	33	100	43,5
Neamț	ONICENI	GORUN	284	10	100	28
		SOLCA	555	5	100	31
Suceava	VULTUREȘTI	VULTUREȘTI	21	64	67	14
Tulcea	CASIMCEA	HAIDAR	23	56	91	38
Vaslui	BACEȘTI	PALTINIS	235	10	82	21
	BOGDANA	GAVANU	96	43	100	24

Continuare tabelul A.7.

	BOGDANITA	SCHITU	64	38	100	24
		TUNSESTI	232	27	100	34
	DANESTI	BEREASA	249	35	99	24
		BOTOAIA	52	42	100	27
	DRAGOMIRESTI	CIUPERCA	44	32	100	47
		DOAGELE	975	20	100	47
		TULESTI	222	29	100	49
	DRANCENI	SOPARLENI	34	41	94	14
	GHERGHESTI	DRAGOMANESTI	20	24	100	42
		DRAZENI	144	36	100	30
		LAZU	89	37	100	33
	GARCENI	DUMBRAVENI	274	49	98	32
		RACOVITA	163	11	98	30
		TROHAN	232	47	99	31
	HOCENI	REDIU	29	26	100	33
	OSESTI	PADURENI	295	12	100	15
	PUUESTI	CALIMANESTI	308	33	100	40
	PUNGESTI	RAPSA	29	45	100	31
	VOINESTI	BANCESTI	191	34	100	34
		GARDESTI	489	9	100	32
		RUGARIA	71	22	100	26
		STANCASENI	167	41	100	37
		URICARI	98	43	100	48

Notă. Sunt considerate ca extrem de sărace satele care au un indice de dezvoltare LEVEL98 mai mic decât -2.58 (prag convențional pentru un indice calculat ca scor factorial, cu distribuție normală normalată). Toate cele 83 de sate nu sunt centru de comună. Populația a fost estimată pentru 1998 pornind de la populația comunei în 1998, la care s-a aplicat ponderea satului în total comună în 1992, la data recensământului. Foarte probabil, pentru multe dintre satele menționate populația actuală este supraestimată. Toate analizele din acest studiu referitor la nivelul de dezvoltare nu au luat în considerație decât satele de peste 20 de locuitori.

ABSTRACT

The paper laid the foundation of measuring the degree of development or poverty for all the villages of Romania. This is part of a larger project of building a social atlas of Romania, coming from a well structured Romanian social science tradition. The theoretical background of the measurement is the theory of capitals. Each village is considered as a combination of human, material, vital, symbolic and regional capital. Community development is considered as a latent continuous variable having maximum development and poverty as two poles. This latent variable is

measured by a factor score index of 17 indicators. The index allows for measurement of village poverty in national and in regional hierarchies. Human capital is the most important component of village development or poverty. An explanation of village poverty is given in terms of poverty cycles and regression models. The poorest villages are peripheral villages within communes, located in plain areas, far from large cities and modernized roads, in low developed judets. Romania's villages are classified from a level and from a structural point of view.